

Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları

Child Marriages and Psychosocial Outcomes

Evrım Aktepe, İnci Meltem Atay

Öz

Çocuk istismarının dünyadaki en yaygın biçimlerinden biri de çocuk evliliğidir. Reşit olmayan evliliklerin sıklığı dünyada azalmakla birlikte, Türkiye gibi ülkelerde yaygınlığını korumaya devam etmektedir. Çocuk evliliği genellikle 18 yaşından küçük bir çocuğun evlenmesi anlamına gelir. Bu evliliklerin çoğunluğu çocuğun bilinçli rızası olmaksızın yapıldığı için "erken ve zorla gerçekleştirilen evlilikler" olarak da tanımlanmaktadır. Çocuk evlilikleri, çocukları ailelerinden ve arkadaşlarından ayırmakta, aile içi şiddete maruz bırakmakta, gelişimlerini ve eğitim, sosyal ve mesleki alanlardaki fırsatları tehlikeye atmaktadır. Erken yaşta yapılan evlilikler depresyon ve intiharın yanı sıra psikolojik sorunlara da yol açabilir. Bu gözden geçirme yazısında erken evliliğin sıklığı, nedenleri ve psikososyal açıdan olumsuz sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Evlilik yaşı, çocuk istismarı, psikososyal yönleri.

Abstract

One of the most frequent forms of child abuse worldwide is child marriage. Underage marriages are going on to keep their commonness in countries such as Turkey although frequencies of them are decreasing in the world. Child marriage generally refers to the marriage of a child who is under 18 years of age. Because the majority of these marriages are performed without the conscious consent of the child, they are also defined as "early and forced marriages. Child marriages separate children from their families and friends, expose them to domestic violence, jeopardize their development and the opportunities in educational, social and occupational areas. Early marriages may lead to psychological problems as well as depression and suicide. The aim of this article is to evaluate the frequency and causes of early marriage and its psychosocial consequences.

Key words: Marriage age, child abuse, psychosocial aspects.

ÇOCUK EVLİLİKLERİ, diğer adıyla erken evlilik, 18 yaşın altında, çocuğun fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olarak evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi sorumlulukları taşımaya hazır olmadan yapılan evlilik olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizdeki hukuk sisteminde; Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununa göre çocuk gelin kavramı için sırasıyla 17 yaşını doldurmamış, 15 yaşını doldurmamış ve 18 yaşını doldurmamış kızlar olarak farklı tanımlara rastlamak mümkündür (Boran ve ark. 2013). Evliliğin belirli bir düzeyde fiziksel, duygusal, psikolojik olgunluk gerektirmesi nedeniyle çocuk yaştaki evliliklerin 'gelin' olarak görülmemesi gerektiği tartışılmaktadır. Buna rağmen günlük yaşamda çocuk gelinler teriminin çocuk evlilikleri yerine kullanıldığı

dikkati çekmektedir. Resmi olarak problemi tanımlamakta çocuk yaştaki evlilik kavramının kullanılması gerektiği bildirilmektedir (Gök 2016).

Erken evliliğin, henüz hayatının baharında olan kız çocukları için sanki susuz ve ışısız bir ortamda canlı kalmaya çalışan bir çiçek örneğinde olduğu gibi bir çile çekme süreci olduğu belirtilmektedir (Burcu ve ark. 2015). Birleşmiş Milletler (1989), çocuk evliliklerini erkeklerin yararı adına kadın ve çocukların istismar edildiği ortadan kaldırılması gereken bir uygulama olarak tasnif etmiştir. Ailenin ekonomik seviyesinin ve eğitim durumunun, aile içi şiddet ortamının, bireyin eğitim durumunun, aile içindeki huzursuzluğun, ailenin ve bireyin sahip olduğu kalıp yargıların, cinsiyetçi bakış açısının ve geleneksel uygulamaların kız çocuklarının erken evlendirilmesine ortam hazırladığı düşünülmektedir (Malatyalı 2014).

Çocuk evlilikleri bireyin psikolojik ve bedensel gelişimini etkileyen, eğitimlerini aksatan, mesleki ve sosyal işlevselliği bozan önemli bir travmatik faktör olarak değerlendirilmektedir (Güneş ve ark. 2016). Kız çocuğu, kadın, çocuklar ve toplum yönünden sağlık ve sosyal sonuçları ağır olan bu sorunla mücadele edebilmek için sorunun hazırlayıcı faktörlerinin ve sonuçlarının kapsamlı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir (Mihçioçuk ve ark. 2010). Psikoloji literatürü incelendiğinde konunun çok dikkat çekmediği görülmektedir (Malatyalı 2014). Bu çalışmada, farklı alanlardaki yoğun olumsuz sonuçlarına rağmen ülkemizde halen varlığını sürdüren çocuk evliliği kavramıyla ilgili farkındalığın artırılması, yaygınlığının, gelişiminde rol oynayan risk faktörlerinin ve olumsuz sonuçlarının detaylı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Sıklık

Dünyada her yıl 18 yaşın altında 10 milyon kız çocuğu evlenmektedir. Bu; ayda 833.333, haftada 192.307, günde 27.397, dakikada 19, her 3 saniyede bir kız çocuğu evliliğini ifade etmektedir (Coşkun ve ark. 2016). Ülkemizde erken evlilikler, genellikle herhangi bir evlilik töreni yapılmaksızın resmîyetin söz konusu olmadığı ve yasal anlamda bağlayıcı hakları beraberinde getirmeyen dini evlilikler biçiminde gerçekleşmektedir. Erken evliliklerin gerçek sıklığının belirlenmesi resmi olmayan evliliklerin kayıt dışı olması, 16 yaş altı çocuk evliliklerinin resmi olarak kayıt altına alınmaması ve evlenme istatistiklerini belirlemek için kullanılan veri toplama yöntemleri sebebiyle mümkün değildir (Boran ve ark. 2013, Özcebe ve Biçer 2013). Bu nedenle konu ile ilgili sağlıklı bilgiler edinmek için çeşitli kaynaklara başvurulması gerekmektedir (Özcebe ve Biçer 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre (TÜİK 2014) ülkemizde 2012 yılında yapılan resmi evlenmeler içinde 16-17 yaşında evlenen kız çocuklarının oranı %6.7 olup sayıları 40.428'dir. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması 2013 (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2014) verileri; 25-49 yaşlarındaki kadınların %41'inin 20 yaşından önce, %22'sinin 18 yaşına kadar, %4'ünün de 15. yaş gününden önce evlendiklerini göstermektedir. Gençlerde cinsel sağlık ve üreme sağlığı çalışması verilerine göre ülkemizdeki 2011 yılının ilk yarısında yapılan evliliklerin %20.3'ünün 16-19 yaş grubuna ait olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada ayrıca 2010 yılında gerçekleşen doğumların %7.9'unda anne yaşının 19'un altında olduğu hatta bu annelerin %0.4'ünün 15 yaşının altında olduğu bildirilmektedir (Özcebe ve ark. 2007). Aile yapısı araştırmasına göre ise 2011 yılındaki 18 yaş altı evliliklerin oranının kızlarda %9.3, erkeklerde ise %0.2 olduğu saptanmıştır (Uslu 2011). Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada ise erken yaşta

evliliklerin bölgeler arasında farklılaştığı ve doğudan batıya doğru evlenme yaşlarının arttığı saptanmıştır. Kız çocuklarda erken evliliğin en yaygın olduğu bölgelerin Doğu ve Orta Anadolu bölgeleri olduğu saptanmıştır. Doğu Anadolu bölgesinde her 10 kadından 4'ünün, Orta Anadolu bölgesinde ise her 10 kadından 3'ünün çocuk yaşta evlendiği bulunmuştur (Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012). Mardin ilinde yapılan bir çalışmada ergenlik döneminde yapılan evliliklerin %56.1 oranında olduğu ve evlilik yaş ortalamasının ise 16 olduğu (en düşük yaş 12) saptanmıştır (Ertem ve ark. 2005).

Çocuk Evliliklerinin Nedenleri

Eğitimsizlik ve Ailenin Sosyoekonomik Düzeyi

Erken evliliklere zemin hazırlayan faktörlerden birisi ailelerin eğitim seviyesinin düşüklüğüdür. Eğitim seviyeleri düşük zayıf sosyokültürel yapıya sahip ailelerde erken evliliklere daha fazla rastlanıldığı gözlenmiştir. Bu tür ailelerde erkek ve kız çocuklar için farklı erken evlilik planları yapılmaktadır. Erkek çocukların evlendirilmeleri asgari düzeyde eğitim almalarına ve askerlik yapmalarına bağlıyken kız çocuklarında ise eğitime ihtiyaç duyulmamakta, keza ailenin kısıtlı olan geliri erkek çocuğun eğitimine harcanmaktadır. Bu nedenle kız çocukları ergenlik dönemine girmeye başladıktan hemen sonra nişanlanmakta ve ardından da evlendirilmektedir (Yüksel ve Yüksel 2014).

Sosyoekonomik ortamın etkisi açısından Malhotra (1997), toprak sahibi olan ailelerde ekonomik nedenlerle erken evliliğin teşvik edildiğini açıklarken, Choe ve ark. (2005) erken evlilikleri kırsal alanın değer yargılarıyla ilişkilendirmekte ve kırdan kente göç ile çocuk yaşta evliliklerin kentlere taşındığına değinmektedir. Uluslararası karşılaştırmaya dayalı çalışmalar erken evliliğin, kırsal alanlarda ve az gelişmiş bölgelerde yoğunlaştığını göstermekte, ülkelerin refah düzeyi ile ilişkisine dikkat çekmektedir. Yoksul ailelerin üstesinden gelemedikleri masraflarını, kız çocuklarını erken yaşta evlendirerek azaltma ve aynı zamanda başlık parası ile aile gelirini artırma yolunu seçtikleri de görülmektedir (Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012). Erken evlilikler bir nevi ailenin ekonomik kurtuluşu olarak görülmektedir. Yapılan bir çalışmada ekonomik düzey yükseldikçe çocuk evliliklerinin oranının düştüğü saptanmıştır (Boran ve ark. 2013). Ülkemizde yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi düşük, çocukluğunu kentsel yerleşim yerleri dışında geçirmiş olan kız çocuklarının erken evlenme riskine daha fazla maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012, Yüksel ve Yüksel 2014). Bir başka çalışmada ise erken yaşta çocuklarını evlendiren ailelerin ekonomik düzeyinin düşük olduğu, küçük yaşta evlendirilen kız çocuklarının büyük oranda hiç eğitim görmedikleri, özellikle bu kızların annelerinin çoğunun hiç eğitim görmediği ve okuryazar olmadığı belirlenmiştir (Soylu ve Ayaz 2013).

Çocuk evliliklerine ailede karar vericinin özellikle baba olduğu ataerkil toplumlarda babanın okuryazarlığı da erken evlenme riskini etkilemektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada babaları okur-yazar olmayan kız çocuklarının erken evlenme risklerinin, okur-yazar babaları olan kız çocuklarına göre daha fazla olduğu bulunmuştur (Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012, Yüksel ve Yüksel 2014). Çocuk yaştaki evliliklerin eğitilmiş kızlarda daha düşük oranda görüldüğü bildirilmektedir. Aile Yapısı Araştırmasında okur-yazar olmayanların %48'inin 18 yaş altında evlilik yaptıkları, üniversite ve lisans üstü eğitim yapanların ise sadece binde 6'sının 18 yaş altında evlilik yaptığı saptanmıştır (Boran ve ark. 2013).

Geleneksel Kabuller ve Dini İnançlar

Kuzey Etiyopya'da erken evliliğin nedenlerini sosyo-kültürel bağlamda açıklayan Dagne (1994), kız çocuklarını erken evliliğe iten nedenleri, ebeveynler yaşlanmadan ve ölmeden önce kızların geleceğinin güvenceye alınması, akrabalık bağlarının güçlendirilmesi, ailenin statüsünün yükseltilmesi, yetişkinliğe gelip hala evlenmemesi durumunda karşılaşılabileceği 'ucuz', 'özgür', 'istenmeyen' şeklinde etiketlenmelerinin önlenmesi ve son olarak da bekaretinin koruma altına alınması şeklindeki geleneksel kabullerle açıklamıştır. Geleneksel toplumlarda kız çocuklarının baskın ataerkil sistemin gereği olarak erken yaşta evlendirildiği belirtilmiştir. Bu sistem ise kadına karşı eşit olmayan muameleyi meşrulaştıran ve sürdürülmesini sağlayan inanç ve normlar ile kız çocuklarının erken evlenmesini desteklemektedir. Ataerkil sistem içinde kadınlara öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri erken evliliği işleten mekanizmalardan biridir. Erken evliliğin geçmişten günümüze kadar uzanan ve kadın üzerinden kültürel olarak inşa edilen bir sorun olduğu bildirilmektedir. Erken evlilik bir çok toplumda kültürel olarak üretilmekte ve sürdürülmektedir (Burcu ve ark. 2015).

Çocuk yaşta gerçekleştirilen evlilikler konusunda annelerin herhangi bir söz hakkı bulunmamaktadır. Aslında bu durum geçmişten gelen ve halen devam eden bir kültürel sorundur. Kendi rızası olmadan evlendirilmiş ve zamanı geldiğinde anne olan kadın, kendi kız çocuğunun geleceği konusunda da herhangi bir fikir beyanında bulunmamaktadır (Kara 2015). TBMM raporunda (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu 2009) çocuk yaşta evliliklerin bir diğer sebebi olan gelenek, örenekler ve dini inanç başlığı altında şu tespitlere yer verilmiştir: 'Geleneksel aile, kız çocuğunu, aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görmekte ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğunu düşünmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu ayrımcılık sonucunda özellikle kız çocuklarının gözü açılmadan evlendirilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Küçük yaşta yapılan evlilikle kocaya itaatin ve yeni yuvaya uyumun daha kolay sağlanacağına inanılmaktadır. Erkek aileleri de kendilerine uyumu daha kolay olsun diye mümkün olduğunca küçük yaşta gelin almak istemektedirler. Kız çocuklarının bir an önce bir erkeğin himayesine sokulmasıyla gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği sanılmaktadır. Ayrıca bu evliliklerin genç kızların karşı cinsle evlilik dışı ilişkiye girmelerine ve hamile kalmalarına engel olacağı kanaati yaygın bir düşünce olarak görülmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada erken evliliğin; kadının namusunun korunması, kadının ekonomik yükünün bir diğerine devredilmesi, kadın ve aile için evliliğin kazandırdığı prestije kavuşulması gibi geleneksel uygulamalardan beslendiği bildirilmiştir (Burcu ve ark. 2015).

Çevresinde kendi yaşatlarının evlenmesi, ailesinde erken yaşta evlenenlerin çoğunlukta olması, çocukları olumsuz örneklerin etkisinde kalarak evliliğe özendirilmektedir (Mıhçıokur ve ark. 2010). Toplumun bazı kesimlerinde hala sürdürülmekte olan başlık parası, berdel, beşik kertmesi ve kan bedeli evliliği gibi geleneksel uygulamalar kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesine neden olmaktadır (Malatyalı 2014). Ortak değer yargılarını paylaşan, benzer kültürel değerlere sahip etnik ve dini grupların iç evlilik normlarının yaygınlığı da erken evliliği teşvik eden faktörler arasındadır. Bu evlilikler arasında Ortadoğu ülkelerinin kırsal ve yoksul bölgelerinde yoğunlaşan ve %20 ile %50 arasında değişen akraba evlilikleri de yer almaktadır. Türkiye'de akraba evlilikleri zaman içinde azalmıştır. Amca çocuklarının ilk sırada yer aldığı bu evliliklerin nedenleri arasında 'soyun bilinmesi', 'akraba çocuklarının birbirleriyle daha iyi anlaşması ve

'gelenek/görenekler' gibi nedenler öne çıkmaktadır (Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012, Yüksel ve Yüksel 2014). Güneydoğu Anadolu bölgesinde yapılan bir çalışmada, kan bağına dayalı aşiret yapısında akraba evliliğinin üstün tutulmasının, çok çocuğa duyulan ihtiyacın, berdel ve beşik kurtmesi gibi geleneksel uygulamaların bölgedeki kız çocuklarını erken yaşta evliliğe zorladığı bulunmuştur (Özcebe ve Biçer 2013). Sahra altı Afrika'da bakire bir kadın, kız çocuğu ya da kendi çocuklarıyla cinsel ilişkiye girmenin erkeklerde HIV'i ve başka hastalıkları tedavi edeceğine dair yaygın bir mit bulunmaktadır. Bu inanış erken yaş evliliklerini teşvik etmekle birlikte küçük yaşta kız çocuklarına yönelik tecavüz olaylarının da artmasına sebep olmaktadır (Aydemir 2011).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Kadınlara karşı temel insan haklarının ve özgürlüklerinin ihlali ve kadınlar ile erkekler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerine sebep olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, erken evliliklerinin devamının bir nedenidir. Erken evliliklere çoğunlukla kız çocuklarının maruz kalmasının altında kadına yönelik bakış açısının payı bulunmaktadır. Geleneksel toplumlarda kadınlar doğuştan ev içi rollere yatkın olarak düşünülmekte ve kaç yaşında olursa olsun evinin hanımlığını ve eş görevini yerine getirebileceğine yönelik yaygın bir inanış bulunmaktadır (Aydemir 2011).

Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet, aile içi cinsel istismara maruz kalma, geçimsizlik, baskı, çocuk sevgisinin yokluğu, küçük yaşlarda anne/babadan birinin kaybedilmesi ve üvey anne/babaya sahip olunması diğer bir ifadeyle aile içinde çocuğun gereksinimi olan huzurlu ortamın olmaması çocuklarda, evlenme sonucunda bu durumdan kurtulacağı inancını geliştirmekte ve erken yaşta evliliklere yol açmaktadır (Mihçioğur ve ark. 2010, Gök 2016). İran'da yapılan bir çalışmada kız çocuklarının aile içi baskıdan kaçmak amacıyla erken evliliğe yönelebildikleri bildirilmektedir (Montazeri ve ark. 2016).

Doğal Felaketler ve Savaşlar

Erken evliliklerin en yoğun görüldüğü bölgelerde farklılaşan nedenlerden birisi de meydana gelen savaşlar ve doğal afetlerdir. Kenya'da yaşanan kıtlık, Afganistan'da yaşanan savaş ve kuraklık, Endonezya'da yaşanan tsunami gibi doğal afetlerde erken evliliklerin ortaya çıkmasında etkili olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Endonezya'daki tsunami sonrası eşleri ölen ve küçük yaşta kız çocuklarıyla evlenmeye başlayan erkekler için 'tsunami dulu' gibi kavramlar dahi üretilmiştir. Kimisinde felaket sonrası evlilikler ekonomik olarak gelir sağlayacak bir eylem olarak görülürken, kimisinde felaket sonrası kimsesiz kalan bireyleri korumaya yönelik gerçekleştirilmektedir. Yine yaşanan felaketler sonrası ortaya çıkan tecavüz olayları sebebiyle kız çocuklarının erken evlendirilmesi tercihi bir koruma hedefini içerisinde barındırmaktadır (Aydemir 2011).

Diğer Nedenler

Başta kızlar olmak üzere çocuklara yapılan 'evde kalırsın', 'bahtın kapanır', 'yaşın geçerse seni kimse almaz', 'bir an önce evlen ve çocuk yap' ve benzeri toplum baskıları da erken yaşta evliliklerin önünü açmaktadır. Bu değer yargıları altında büyüyen kız çocukları, toplumsal rolünün ev kadınlığı ve annelik olduğu bilincine çocukluktan itibaren maruz kalmaktadır. Kız çocuklarının erken evlenmesi gerektiğine ilişkin bu tür söylemler aynı

zamanda toplumun evliliğe bakışını da ortaya koymaktadır (Mihçioğur ve ark. 2010, Yiğit 2016). Ataerkil ailelerde, gençlere evlilikleri ile ilgili karar verme veya tercihte bulunma hakkı tanınmamaktadır. Bunun dışında tacize veya tecavüze uğrayan kız çocuklarının tecavüzçüsüyle ya da başka birisiyle hemen evlendirilmesi, kaçma veya kaçırılma gibi durumlar da erken yaşta evliliklere sebep olmaktadır (Mihçioğur ve ark. 2010).

Ergenlik Döneminden Erken Evliliklerin Değerlendirilmesi

Erken yaşta yapılan evliliklerin pek çok açıdan sorun yaratmasının en temel nedeni bu dönemin ergenlik dönemine denk gelmesi olarak belirtilebilir. Ergenlik dönemi; fiziksel, psikolojik, biyokimyasal ve sosyal yönden hızlı büyüme, gelişme ve olgunlaşma süreçleriyle çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. İnsan yaşamında ikinci büyüme ve gelişme dönemi olan bu dönem sorun yaşanabilen bir dönem olup, ergen zaman zaman bu kadar hızlı değişikliğe uyum sağlayamamaktadır. Bu dönemde ergen, bir yandan fiziksel değişimler, büyüme ve gelişme sorunları, cinsel kimlik edinme ile boğuşurken bir taraftan da psikososyal gelişim ile ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır. Ergenlik dönemindeki birey evlenme, aile kurma ve çocuk sahibi olma konusunda ne fiziksel ne de psikososyal olgunluğa ulaşabilmiş değildir. Psikososyal açıdan olgun kişi bireysel bir kimlik ve bütünlüğe sahip değildir. Kendi yaşam düzeyi için gerekli gelişim görevlerini başarır, şimdiki zamanla ve gelecekle başa çıkarak için gerekli yetenek ve becerileri kazanmıştır. Bu açıdan erken yaşta evlenen bireylerin yaşadıklarını doğru bir biçimde anlamlandırmaları oldukça zordur (Çoban 2009). Yapılan bir araştırmada karar verme, problem çözüme, müzakere etme ve eleştirel düşünme becerileri de dahil olmak üzere yeterli yaşam becerilerinin olmaması nedeniyle gelişemeyen özerkliğin genç kızları erken evliliğe yönlendiren önemli bir faktör olduğu bildirilmiştir (Montazeri ve ark. 2016).

18 yaşının altında olan gelişme çağındaki nüfus, toplumsal anlamda olgunlaşmamış gerekli toplumsal rollere tam anlamıyla uyum sağlayamamış bireyler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla toplumsal gelişimlerini tamamlayamamış olan bu yaşlardaki kız çocuklarının evlendirilmesi, çocuklarda daha tam oluşmamış olan toplumsal kimliklerinde sorun yaşamalarına sebep olmaktadır. Evlilik sonrası arkadaş ortamlarından kopma, toplumsal faaliyetlerde özgüven eksikliği gibi yansımalarıyla tamamen sosyal çevresinden kopmakta ailesine ve ev içine hapsedilmiş bir hayatla baş başa kalmaktadır (Aydemir 2011).

Çocuk Yaşta Evliliklerin Olumsuz Etkileri

Erken evlilikler, kızlarda iç güveysi olarak girdikleri ailelerde bir çeşit köle olarak kullanılmaları ile sonuçlanmaktadır. Evlilik bireyin seçim yapabileceği bir durumken, erken evlilikler bireyin seçim hakkını elinden almaktadır. Çocukluk çağındaki evlilikler insan hakları ihlalinin bir çeşidi olup, özellikle kız çocuklarında görülen cinsel istismarın en sık görülen biçimidir (Boran ve ark. 2013). Kız çocuklarının henüz biyopsikososyal gelişimini tamamlamadan evlendirilmesi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Soylu ve Ayaz 2013). Erken evlilikler, çocukların çocukluklarını ellerinden almakta, derin fiziksel ve psikolojik hasarlara neden olmaktadır (Aydemir 2011). Bu çocuklara erken yaşta aile, ev, çocuk bakımı gibi sorumluluklar verilmekte, akrabalarından kop-

makta ve eğitim yaşamından yoksun kalmaktadırlar (Soylu ve Ayaz 2013). Ülkemizde yapılan bir çalışmada erken yaşta evlendirilen kadınlara evlenmenin ne demek olduğu, bir kadına hangi sorumlulukları getirdiği, hangi zorluklarla karşı karşıya kaldıkları, yaşamlarından hangi fırsatların ellerinden alındığı araştırılmış ve bu kadınların erken yaşta evlenmenin sakıncalarını yetişkin yaşlarında fark ederek evliliğe ilişkin bugün mücadele yolları aradıkları saptanmıştır (Burcu ve ark. 2015). Erken evlenen çocukların çoğunun okulu terk ettiği bildirilmektedir. Erken evliliklerin mağdurlarının daha fazla kız çocukları olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durum kız çocuklarının eşlerine daha bağımlı hale gelmesine ve toplumda var olan kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin pekişmesine neden olabilmektedir (Malatyalı 2014).

Evlendirilen çocuklar evde sömürüye, her türlü şiddete, istismara ve yoksulluğa açık hale gelmektedirler (Aydemir 2011). Ülkemizde yapılan bir çalışmada erken yaşta evlendirilen kızların %14.6'sının evlendirildiği kişi tarafından fiziksel şiddete/istismara, %27.1'inin ise duygusal şiddete/istismara maruz kaldığı saptanmıştır (Soylu ve Ayaz 2013). Diğer bir çalışmada da çocuk yaşta evlilik yapan olguların kontrol grubuna oranla anlamlı oranda daha fazla fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldıkları bulunmuştur (Güneş ve ark. 2016). Uluslararası Kadın Araştırma Merkezinin yaptığı araştırmaya göre çocuk yaşta evlenen kız çocukları diğer yaş gruplarındaki kadınlara göre fiziksel şiddete 2 kat, cinsel şiddete ise 3 kat daha fazla maruz kalmaktadırlar. Küçük yaşta maruz kalınan cinsel istismarın bireyin yaşamının sonraki gelişim dönemlerinde olumsuz etkilerinin olabileceği bilinmektedir (Malatyalı 2014).

Bangdales'te yapılan bir çalışmada eş tarafından şiddete maruz kalan kadınların %78.9'unun çocuk yaşta evlilik(18 yaş öncesi) yaptığı saptanmıştır. Güney Asya'da yapılan çalışmalarda erken yaşta yapılan evliliklerin eş şiddeti açısından risk faktörü olduğu bulunmuştur (Kidman 2016, Youth ve ark. 2016). Çocuk yaşta yapılan evliliklerde görülen kadının eğitimindeki ve ekonomik imkanlarındaki kısıtlılığın, eşler arasındaki yaş farkı ve güç dengesizliğinin, sosyal izolasyonun ve kadının özerkliğinin olmamasının bu evliliklerde görülen eş şiddetinin olası nedensel mekanizmaları olduğu bildirilmektedir. Küçük yaşta evlenen erkeklerin geleneksel erkeksi düşünce tarzına sahip olduğu ve bu durumda eşlerini istismar etmelerine neden olabileceği bildirilmektedir. Kız çocukları, kadına değer verilmeyen ailelerde evlilik adı altında satılabilmektedir. Bu ailelerde yetişen kız çocukları içselleştirdikleri zararlı inançlara sahip olabilmektedirler. Örneğin; eşinden dayak yiyen kız çocuklarının kocalarını haklı görmesi gibi. Çocuk evlilikleri tipik olarak aileler tarafından ayarlanmakta, eş seçiminde genç kızların onayı alınmamaktadır. Etiyopya'da yapılan bir çalışmada 15 yaşından önce evlenen kızların %71'inin düğünden önce eşlerini asla görmedikleri saptanmıştır. Literatürde evlilik öncesi eşlerin birbirini tanımamasının daha fazla aile içi çatışma ve şiddete aracılık ettiği bildirilmektedir (Kidman 2016).

Erken yaşta yapılan evliliklerin daha fazla evlilik sorunlarına ve boşanmalara neden olduğu bildirilmiştir (Soylu ve Ayaz 2013). Literatürde çocuk yaşta evlilik yapanların çift uyumunun bozuk olduğu, evlilik yaşı yükseldikçe çift uyumunun arttığı saptanmıştır (Güneş ve ark. 2016). Çocuk yaşta evlilik konusunda kadın ile erkek arasındaki yaş farkının daha fazla olduğu evliliklerde genç kız eşinin beklentilerini karşılayamamakta, yaş olarak kendisinden büyük olan erkek de genç bir kızın duygularını ve düşüncelerini anlayamamaktadır. Bu, dünyada değişen nesiller arası iletişim şartları ile birlikte genişleyen nesiller arası uçurumunda bir göstergesidir (Kara 2015).

Erken evliliklerin bir başka sakıncası da gebelikten korunma yöntemleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan kız çocuklarının istenmeyen gebelik yaşama riskinin yüksek olmasıdır. İstenmeyen gebelikler ise henüz kendisi de çocuk olan bireyin bir de annelik sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmasına ve beraberinde birçok problem yaşamasına neden olabilmektedir. Fiziksel gelişimini henüz tamamlamamış kız çocuklarının hamilelikleri, kalıcı fiziksel ve psikolojik hasarlar, anne-çocuk ölümleri gibi riskleri artırmaktadır (Aydemir 2011, Malatyalı 2014). Ayrıca çocuk yaşta evlendirilen kızlar daha fazla HIV enfeksiyonuna maruz kalmakta, postnatal depresyon riski de daha yüksek oranlarda görülmektedir. (Fisher ve ark. 2011, Kidman 2016). Erken evliliğin kızları AİDS'ten koruyacağına inanılsa da yapılan çalışmalarda 20 yaş öncesi evliliğin HIV enfeksiyonu açısından risk faktörü olduğu bildirilmektedir (Bulut ve ark. 2015).

Çocuk yaşta evlilik yapan kadınların ruhsal hastalık tanısı alma ve psikiyatrik destek arama oranlarının yetişkin yaşta evlenen kadınlara oranla daha sık olduğu bildirilmektedir (Le Strat ve ark. 2011). Ülkemizde yapılan bir çalışmada adli değerlendirme için yönlendirilen, evlendirildiğinde 15, başvuru sırasında 18 yaşını doldurmamış 48 kızın sosyodemografik özellikleri, ruhsal bozukluk tanıları ve adli raporları değerlendirilmiştir. Olguların %22.9'unun evliliği istemediği bildirilmektedir. Ruhsal değerlendirmenin adli sürecin bir parçası olarak yapılması ve kız çocuklarının evlendirildikleri kişiler ve anne-babalarının tutuklanması ile ilgili kaygılar taşınması nedeniyle gerçek oranın daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Değerlendirme sırasında olguların %29.2'sinin gebe olduğu, bu gebeliklerin %32.4'ünün istenmeyen gebelik olduğu saptanmıştır. Erken evlendirilen kızların %14.6'sı evlendirildiği kişi tarafından fiziksel şiddete/istismara, %27.1'i ise duygusal şiddete/istismara uğramıştır. Psikolojik değerlendirmede ise olguların %45.8'ine en az bir psikolojik bozukluk tanısı konulduğu, %16.7'sinde de komorbid psikolojik bozukluk olduğu saptanmıştır. En sık konulan tanılar majör depresif bozukluk (MDB) ve uyum bozukluğudur. Travma sonrası stres bozukluğu ve doğum sonrası depresyon saptanan diğer tanı gruplarıdır. Bu olgularda cinsel istismarın yanı sıra erken yaşta aile, ev, çocuk gibi sorumlulukların altına girme, anne-baba ve akranlarından kopma, evlendirildiği kişi ve ailesi ile yaşanan çatışmalar, düşük sosyal destek ve ekonomik güçlükler gibi nedenlerden dolayı MDB ve uyum bozukluğunun daha sık geliştiği sonucuna varılmıştır. Evliliği istemeyen, evlendirildiği kişiyi evlilik öncesi tanımayan, evlilik sonrası geniş ailede yaşayan, eşi işsiz olan, evlendirildiği kişi tarafından fiziksel ve duygusal strese maruz kalan olgularda daha yüksek oranda psikolojik bozukluk saptandığı bildirilmektedir. Ayrıca bu olgularda %29.2 oranında evlilik sonrası intihar düşüncesinin geliştiği ve %20.8'inde de intihar girişiminin görüldüğü bildirilmiştir (Soylu ve Ayaz 2013). Literatürde kız ergenlerde yaşam boyu intihar girişim oranının %1.5-10.1 olduğu, intihar düşüncesinin yıllık sıklığının da %6.0 olduğu bildirilmektedir (Bridge ve ark. 2006). Soylu ve Ayaz'ın (2013) çalışmasında ise erken evlendirilmiş olgularda intihar girişimi ve intihar düşüncesi sıklığının ergen popülasyona göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu veriden yola çıkarak yazarlar erken evlendirilenlerin adli süreçleri, psikolojik tedavileri ve uyumlandırılmaları süresince intihar girişimleri açısından dikkatli olunması ve önlem alınması uyarısında bulunmuşlardır (Soylu ve Ayaz 2013). Literatürde depresif belirtilerin çocuk yaşta evlenenlerde, 18 yaş üstü evlilere göre daha yaygın olduğu ve intihar düşüncelerinin de 10-17 yaş aralığındaki evli çocuklarda evli olmayanlara göre daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Malatyalı 2014). Ülkemizde yapılan bir çalışmada cinsel istismar mağduru

olan ve erken yaşta evlendirilen kız çocuklarının ruhsal değerlendirilmelerinin ve sosyo-demografik özelliklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmaya 13-17 yaş aralığındaki 19 olgu dahil edilmiştir. Olguların %42.1'inin okur yazar olmadığı ve çoğunluğunun evlilik öncesi ve sonrası geniş ailede yaşamakta oldukları saptanmıştır (sırasıyla; %52.6, %46.4). Olguların %31.6'sında, ev içi şiddete maruz kalma yasal otoritelere yansımış ve bu şekilde çocuk yaştaki evlilikler saptanabilmektedir. Bu kızların psikolojik tanı alma oranının %42.1 olduğu, en sık görülen tanılarının da akut stres bozukluğu, majör depresif bozukluk, travma sonrası stres bozukluğu ve anksiyete bozukluğu olduğu belirlenmiştir. Olguların %15.8'inde intihar düşüncesi, %5.3'ünde de intihar girişimi saptanmıştır. İntihar düşüncesi gelişen tüm vakaların zorla evlendirildikleri bildirilmiştir (Bulut ve ark. 2015). Ülkemizde yapılan bir çalışmada erken evlenme isteği nedeniyle ruhsal değerlendirme istenen ergenlerde ruhsal tanı alma oranının düşük düzeylerde olduğu saptanmıştır. Yazarlar bu sonucun bu ergenlerin ve ebeveynlerinin erken evlenmek için ruhsal değerlendirme sırasında dirençli olmalarına bağlı olabileceğini bildirmişlerdir. Ayrıca erken evlenmek için başvuran olguların bazılarında hamilelik saptandığı ve hamile kalma yaşlarının 16'nın altında olduğu için bu ergenlere yönelik cinsel istismarla ilgili bir soruşturma başlatılması yönünde birlikteliği görüşünün adli makamlara bildirildiği belirlenmiştir (Ayaz ve ark. 2012).

Yapılan çalışmalarda ilk cinsel deneyimin erken yaşlarda olmasının cinsel yaşamı olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Özellikle olgun erkeklerle evlenen küçük kızlarda cinsel uyumsuzluk ve cinsel sorunların yaşanabileceği belirtilmektedir (Güneş ve ark. 2016). Erulkar'ın (2013) yaptığı çalışmada çocuk yaşta evlenen kadınların cinsel ilişki yaşamak isteklerinin diğer yaş grubundaki kadınlara göre belirgin olarak daha düşük olduğu bulunmuştur. Sağlıklı bir cinsel ilişkinin uygun yer ve zamanda istenilen kişi ile olabileceği ifade edilmektedir. Çocuk evliliği yapan kadınların cinsellikle ilgili yeterli düzeyde bilgi ve deneyime sahip olmaması, evleneceği kişiyi belirlemede yeterince özgür olmadıkları, cinsel açıdan olgunlaşmadan ilk cinsel birlikteliğini yaşamaları göz önüne alındığında cinsel yaşantılarının sorunlu olmasının beklenebilecek bir durum olduğu bildirilmektedir. 2016 yılına ait ülkemizde yapılan bir çalışmada çocuk evliliği yapan kadınların cinsel yaşamlarında sorun yaşadıkları saptanmıştır. Ayrıca bu kadınların evliliğin ilk gecesi cinsel ilişkiye zorlanma sıklığının kontrol grubuna oranla 3 kat daha fazla olduğu da bulunmuştur (Güneş ve ark. 2016). Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada ise erken yaşta evlenen kızların yarısından fazlasının cinsellikle ilgili bilgilerinin ya hiç olmadığı ya da çok az bilgiye sahip oldukları, cinsellikle ilgili en sık başvuru kaynaklarının da akraba ve arkadaşları olduğu bulunmuştur (Güler ve Küçükler 2010).

Sonuç

Sonuç olarak çocuk evliliklerinin pek çok yönden sakıncalı olmasına rağmen Türkiye'de oldukça yaygın bir uygulama olduğu görülmektedir. Ailenin ekonomik seviyesinin ve eğitim durumunun, aile içi şiddet ortamının, bireyin eğitim durumunun, aile içindeki huzursuzluğun, ailenin ve bireyin sahip olduğu kalıp yargıların, cinsiyetçi bakış açısının ve geleneksel uygulamaların kız çocuklarının erken evlendirilmesine ortam hazırladığı düşünülmektedir. Erken evlilikler, çocukların çocukluklarını ellerinden almakta, akranlarından uzaklaşmalarına, eğitim yaşamlarını yarıda bırakmalarına ve tam oluşmamış olan toplumsal kimliklerinde sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Çocuklara aile, ev, çocuk bakımı gibi sorumluluklar verilmekte olup bu çocuklar girdikleri ailelerde bir çeşit

köle olarak kullanılabilmektedirler. Evlendirilen çocuklar evde sömürüye, her türlü şiddete-istismara(fiziksel, cinsel, duygusal) ve yoksulluğa açık hale gelmektedirler. Erken evliliklerin bir başka sakıncası da gebelikten korunma yöntemleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan kız çocuklarının istenmeyen gebelik yaşama riskinin yüksek olmasıdır. Ayrıca çocuk yaşta evlendirilen kızların daha fazla HIV enfeksiyonuna maruz kaldıkları, postnatal depresyon risklerinin daha yüksek olduğu ve cinsel yaşamlarında sorun yaşadıkları bildirilmektedir. Erken yaşta evlilikler o toplumun kalkınmasında en büyük hedefler olan yoksulluğun azaltılması, eğitimin yaygınlaştırılması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk yaşamlarının korunması ve sağlığın geliştirilmesinde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken ve zorla evliliklerin öncelikle bireyler, daha sonra toplum üzerinde trajik sonuçları meydana gelmektedir. Bu sonuçlar sağlıktan eğitime, toplumsal hayattan intiharlara kadar birçok alanda gerçekleşmektedir. Önce bireysel sonuçlar olarak ortaya çıkan gelişmeler zamanla toplumsal bir niteliğe bürünerek, çözümlenmesi çok zor ve karmaşık problemler olarak sonuçlanmaktadır. Toplumda çocuklar ekonomik bir yük olarak değil toplumun değerli bireyleri olarak görülmelidir. Gençler bir ülkenin gelecek için fırsat pencereleridir. Bu fırsat pencerelerinden yararlanabilmesi için genç nüfusunun eğitilmiş, sağlıklı ve yetenekli olması gerekir, kaldı ki bütün bunlar onların alması gereken insan haklarıdır.

Kaynaklar

- Ayaz M, Ayaz AB, Soyulu N (2012) Çocuk ve ergen adli olgularda ruhsal değerlendirme. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 15:33-40.
- Aydemir E (2011) Evlilik mi Evlilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler, Çocuk Gelinler. Ankara, Usak Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (1989) Çocuk haklarına dair sözleşme. Available from www.unicef.org/tr/doc_pdf/metin132.pdf. Accessed date: 27.2.2017.
- Bridge JA, Goldstein TR, Brent DA (2006) Adolescent suicide and suicidal behavior. *J Child Psychol Psychiatry*, 47:372-394.
- Boran P, Gülçay G, Deveçioğlu E, Eren T (2013) Çocuk gelinler. *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 26:58-62.
- Bulut K, Uysal C, Korkmaz M, Sivri S, Bozkurt İ, Durmaz U et al. (2015) Evaluation of the early age married girls applying to our department. *Open J Pediatr*, 5:334-338.
- Burcu E, Yıldırım F, Sırma ÇS, Sanıyaman S (2015) Çiçeklerin kaderi: Türkiye'de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilgi*, 73:63-98.
- Choe MK, Thapa S, Mishra V (2005) Early marriage and early motherhood in Nepal. *J Biosoc Sci*, 37:143-162.
- Coşkun AM, Şenturan L, Çayır G, Yakıt E (2016) Social sensitivity development about the problem of childbrides. *International Journal of Human Sciences*, 13:1107-1122.
- Çoban Aİ (2009) Adolesan evlilikleri. *Aile ve Toplum*, 4(16):37-50.
- Dagne HG (1994) Early marriage in northern Ethiopia. *Reprod Health Matters*, 2:35-38.
- Acemoğlu H, Ceylan A, Saka G, Ertem M (2005) Diyarbakır'da erken yaş evlilikleri. *Aile ve Toplum*, 2(9):115-120.
- Erukbar A (2013) Adolescence lost: the realities of child marriage. *J Adolesc Health*, 52:513-514.
- Fisher J, Cabral de Mello M, Izutsu T, Vijayakumar L, Belfer M, Ornigbodun O (2011) Adolescent mental health in resource-constrained settings: a review of the evidence of the nature, prevalence and determinants of common mental health problems and their management in primary health care. *Int J Soc Psychiatry*, 57:9-116.
- Gök M (2016) Child marriages in Turkey with different aspects. *International Journal of Human Sciences*, 13:2222-2231.
- Güler Ö, Küçükler H (2010) Early marriages among adolescents girls in Afyonkarahisar, Turkey. *European Journal of General Medicine*, 7:365-371.
- Güneş M, Selçuk H, Demir S, İbiloğlu AO, Bulut M, Kaya MC et al. (2016) Marital harmony and childhood psychological trauma in child marriage. *Journal of Mood Disorders*, 6:63-70.
- Kaptanoğlu İY, Ergöçmen B (2012) Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15:130-161.
- Kara B (2015) Değişen aile dinamikleri açısından erken yaşta evlilikler sorunu ve toplumsal önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20:59-72.
- Kidman R (2016) Child marriage and intimate partner violence: a comparative study of 34 countries. *Int J Epidemiol*, 1-14.

- Le Strat Y, Dubertret C, Le Foll B (2011) Child marriage in the United States and its association with mental health in women. *Pediatrics*, 128:524-538.
- Malatyalı MK (2014) Türkiye'de çocuk gelin sorunu. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 3:27-38.
- Malhotra A (1997) Gender and timing of marriage: rural-urban differences in Java. *J Marriage Fam*, 59:434-450.
- Mıhıçokur S, Erbaş F, Akın A (2010) Çocuk gelinler ve beklenen olumsuz sonuçları. *Sağlık ve Toplum*, 1:3-12.
- Montazeri S, Gharacheh M, Mohammadi N, Rad IA, Ardabili HE (2016) Determinants of early marriage from married girls' perspective in Iranian setting: a qualitative study. *J Environ Public Health*, 2016:8615929.
- Özcebe H, Ünalın T, Türkyılmaz AS, Coşkun Y (2007) Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması Özet Raporu. Ankara, Nüfusbilim Derneği.
- Özcebe H, Biçer BK (2013) An important female child and women problem: child marriages. *Türk Pediatri Ars*, 86-93.
- Soylu N, Ayaz M (2013) Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Derg*, 14:136-144.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014) Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. 2013. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2009) Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor. Ankara, TBMM.
- TÜİK (2014) Çocuk gelinlere ilişkin kamuoyu duyurusu. Available from www.tuik.gov.tr/duyurular/duyuru_2860.pdf?utm_source=twitterfeed&utm. Accessed date: 13.1.2017.
- Uslu İ (2011) Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011. Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Yiğit T (2016) Erken evlilikleri (çocuk evlilikler) yeniden düşünmek: erken evliliklerin kavramlaştırılmasına yönelik nitel bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 36:386-412.
- Youth KM, Crandall AA, Cheong YF, Osypuk TL, Bates LM, Naved RT et al. (2016) Child marriage and intimate partner violence in rural Bangladesh: a longitudinal multilevel analysis. *Demography*, 53:1821-1852.
- Yüksel H, Yüksel M (2014) Çocuk ihmal ve istismarı bağlamında Türkiye'de çocuk gelinler gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5:1-24.

Evrin Aktepe, Süleyman Demirel Üniv., Isparta; **İnci Meltem Atay**, Süleyman Demirel Üniv., Isparta.

Yazışma Adresi/Correspondence: Evrim Aktepe, Süleyman Demirel Üniv. Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları A.D., Isparta, Turkey. E-mail: e_aktepe@yahoo.com

Bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. - No conflict of interest is declared related to this article.

Geliş tarihi/Submission date: 18 Ocak/January 18, 2017 - **Kabul Tarihi/Accepted:** 15 Mart/March 15, 2017
